

Колесник Л.
Національний педагогічний університет
імені М. П. Драгоманова

ФАСИЛІТАЦІЯ ЯК РІЗНОВИД ПЕДАГОГІЧНОЇ ВЗАЄМОДІЇ

В статті надається характеристика фасилітації як виду діяльності та визначається її роль і місце у навчальному процесі.

Ключові слова: педагогічна взаємодія, фасилітація, фасилітатор, позиція фасилітатора.

Розвиток системи освіти на сучасному етапі відображає практично всі провідні тенденції соціальних перетворень в Україні і характеризується зміною освітньої парадигми, оновленням змісту освіти, розвитком особисто-орієнтованих педагогічних технологій. Зростає необхідність у розвинутому, компетентному викладачі, який може реалізувати нові, більш ефективні форми професійної взаємодії. Щоб навчання у ВНЗ допомогло студенту стати яскравою та цікавою для учнів особистістю, потрібне його повноцінне включення в творчу результативну навчальну та особистісну взаємодію з масштабними особистостями, якими мають бути викладачі вищого навчального закладу. Стосунки в системі “студент-викладач” є тією психологічною цариною, де вперше розгортається особистісне самоствердження майбутнього фахівця, розвивається його самосвідомість, засвоюється модель професійної діяльності. Саме тут відбувається безпосередня “передача” всієї інформації, знань, настанов, ціннісних орієнтацій тощо акумульованих в системі вищої школи.

Проблема взаємин педагога з вихованцями розглядається переважно в контексті дослідження різних аспектів педагогічного спілкування, яке було об'єктом дослідження як вітчизняних (О. О. Бодальов, В. В. Власенко, В. Г. Казанська, В. А. Кан-Калик, Я. Л. Коломінський, С. В. Кондратьєва, Н. В. Кузьміна, О. О. Леонт'єв, Х. І. Лійметс, А. А. Реан, Т. С. Яценко та ін.), так і зарубіжних (В. Кессель, А. Косаковські, Г. Хібш, Г. Атвантер та ін.) дослідників. Окремі дослідження були присвячені проблемі взаємин викладачів і студентів: загальні питання психології педагогічної взаємодії у вищій школі (О. В. Киричук, Г. С. Костюк, О. Г. Мороз, Д. Ф. Ніколенко, В. О. Сластьонін та ін.); діалогічна взаємодія викладача й студента як умова особистісно-професійного зростання майбутнього вчителя (Л. В. Долинська, В. А. Семиченко); психологічні аспекти міжособистісної взаємодії викладачів і студентів (І. С. Булах, Л. В. Долинська,); вплив взаємин викладачів і студентів на формування “Я-концепції” майбутнього вчителя (В. І. Юрченко); емоційність у взаємостосунках викладача вузу з курсантами (В. О. Росоха); взаємини з викладачами як детермінанта психічного стану та психотравматизації студентів (А. В. Котенева) тощо.

Однак, слід зазначити, що в педагогічному процесі ВНЗ досить стійкі об'єктивні протиріччя, які уповільнюють розкриття потенційних можливостей студентів – відсутність однастайності в теоретичній, психолого-педагогічній та методичній підготовці майбутніх фахівців; авторитарна, домінуюча позиція педагога у процесі навчання, яка породжує стереотипність мислення майбутніх вчителів, і їх орієнтацію на відповідний характер взаємодії з вихованцями в подальшій професійній діяльності; відсутність гнучких планів і програм, які забезпечують реальну можливість вибору дисциплін і форм контролю у відповідності з індивідуальним розвитком. Все це є серйозною перешкодою на шляху особистісного розвитку молодого професіонала. В результаті, в процесі підготовки у ВНЗ не тільки не відбувається професійного зростання, але й підсвідомо засвоюються негативні зразки педагогічної діяльності та взаємодії, які виявляються більш дієвими, тому що пройшли

апробацію власним досвідом і в школу приходять вчителі з заданою програмою поведінки за зразком власних вчителів та викладачів вузу. Маємо суперечність між соціальним замовленням і молодим фахівцем, який тільки розпочинає професійну діяльність.

Ця ситуація обумовлює необхідність докорінної перебудови системи підготовки майбутнього вчителя і, перш за все, характеру спілкування між викладачем і студентами, адже основою професійної діяльності майбутніх вчителів в школі в роботі з учнями є набуття ними таких ознак, як вміння допомагати, сприяти, полегшувати навчальний процес. Йдеться про підвищення ролі взаємодії між викладачем та студентом вищої педагогічної школи у контексті фасилітації, як ознаки професійної компетентності викладача.

Отже, метою даної статті є висвітлення понять фасилітація, фасилітатор, позиція фасилітатора, його роль і місце у навчальному процесі, сучасна характеристика такого виду діяльності як фасилітація.

Термін “фасилітація” походить від англійського дієслова “*facilitate*” – полегшувати, сприяти, допомагати, просувати. Сучасна наука виділяє фасилітацію соціальну і педагогічну. Під першою розуміють підвищення швидкості або продуктивності діяльності особистості внаслідок актуалізації у її свідомості образу іншої людини (або групи людей), яка виступає у якості суперника чи спостерігача за її діями [1]

В педагогіці термін “фасилітація” використовується в значенні, близькому до значення “педагогічний менеджмент”, тобто керування навчальною діяльністю учнів при якому вчитель займає позицію помічника і допомагає учню самостійно знаходити відповіді на питання і/чи опановувати певні навички. Аналіз різних варіантів трактування терміна “фасилітація” (Є. Г. Врублевская, В. Н. Петрова, К. Роджерс, С. О. Смірнов, В. Є. Суміна та ін.) дозволили нам визначити педагогічну фасилітацію як функцію стимулювання, ініціювання та заохочення саморозвитку і самовиховання учнів в процесі навчальної діяльності за рахунок взаємодії викладача і студента, їх особливого стилю спілкування і особистісних якостей педагога.[2]

Отже, якщо основою фасилітації є взаємодія між викладачем і студентом слід звернутися до розгляду поняття “взаємодія” і також визначитися щодо трактування сутності поняття “педагогічна взаємодія”. У психології поняття “взаємодія” трактують як процес впливу об’єктів один на одного, що визначає їхню взаємозумовленість і зв’язок. У соціальній психології це поняття використовують для характеристики міжособистісних контактів людей у процесі спільної праці, опису взаємних впливів, які вони чинять один на одного [3].

У педагогічній науці для позначення відносин суб’єктів навчального процесу існують терміни “педагогічна взаємодія” і “педагогічний вплив”. Під педагогічною взаємодією розуміють узгоджену діяльність, спрямовану на досягнення спільних цілей, на розв’язання учасниками педагогічного процесу значущих для них проблем чи завдань [4].

Особистісні зміни, а не статичне знання ось те єдине що має сенс при виборі цілей в освіті в сучасному суспільстві. Знання стають усе більш доступними для тих, хто хоче оволодіти ними, тому переосмислюється їх самоцінність. Натомість зростає роль умінь добувати, переробляти інформацію, одержану з різних джерел, застосовувати її для індивідуального розвитку та самовдосконалення людини. Це зумовлює зменшення питомої ваги готової інформації, набуття особистого досвіду творчої діяльності. Головне завдання фасилітатора – донести до студента думку, що основний результат навчання у вузі – здатність до інтенсивного й грамотного пошуку знань.

За деякими оцінками, середньорічний темп приросту нових знань становить 4-6%. Це означає, що близько 50% професійних знань фахівець повинен одержати після закінчення навчального закладу. Обсяг часу, необхідний для відновлення професійних занять для

фахівців з вищою освітою становить 28% від загального обсягу часу, яким володіє працівник протягом усього працездатного періоду. Безперервна освіта стає важливим фактором конкурентоспроможності фахівця на ринку праці [5]. Тому так важливо навчитися здобувати ці знання самостійно і в подальшому навчити своїх учнів.

Фасилітація, як різновид педагогічної взаємодії, визначається певною нейтральністю викладача у сенсі його втручання у процес мислення студентів, прийняття рішень, зміст особистісних суджень. У багатьох навчальних ситуаціях вагоме значення має супроводження викладачем студента у процесі конструювання знань, вирішення проблем, організації діяльності. У цьому разі педагог зосереджує увагу на організації процесу, в якому студенти визначають мету й досягають її. Для нього важливо не підготувати зміст наукової інформації, навчальні матеріали, а продумати структуру процесу, який би забезпечував позицію студентів як агентів дій, суб'єктів пізнавальної діяльності. Викладач дбає за визначення потреб, інтересів студентів, рівня їхнього розуміння наукових понять, ідей, готовності до обговорення проблем; визначення зі студентами норм, правил організації міжособистісної взаємодії, навчально-пізнавальної, практичної діяльності; вільний вибір студентами проблем, напряму їхнього обговорення, а також дотримання цього напряму, щоб не відійти від проблеми; вияв студентами власного міркування, особистісних суджень, що відповідають їхнім віруванням, цінностям, уточнення й конкретизацію понять, термінів, пошук доказів й аргументів; систематичну організацію зворотного зв'язку, що дає змогу студентам осмислювати власне розуміння наукової інформації, оцінювати власні успіхи й регулювати поведінку, діяльність, а викладачеві – усвідомлювати ставлення студентів до навчально-пізнавальної діяльності, аналізувати особливості їхнього мислення й розуміння, рівень навчальних досягнень та вносити в організацію процесу певні модифікації. Зазначений тип взаємодії викладача і студентів збільшують їхню ініціативу, активність, самостійність, творчість, а також їхню позицію як суб'єктів діяльності.

Викладач застосовує фасилітацію для вдосконалення діяльності студентів, допомоги їм у її організації, досягненні успіхів. Він застосовує різні методики для сприяння студентам у вирішенні певних проблем. Це може бути фасилітація формування мети; фасилітація пошуку предмета пізнання; фасилітація вибору способів діяльності; фасилітація прийняття рішення тощо [6]. Як посередник викладач організовує взаємодію студентів з реальними об'єктами, науковою інформацією шляхом організації процесу, в якому сприяє їм у пошуку нових знань, конструюванні власного розуміння, усвідомленні сенсу наукових понять, положень. Викладач спрямовує студентів до визначення суті поняття, проблеми; пошуку аргументів для підтвердження власного розуміння; пояснення причин відповідної аргументації; пошуку альтернативних тлумачень; узагальнення думки, формулювання висновків тощо [7].

Розробку концепції педагогічної фасилітації почав у 50-х рр. ХХ ст. К. Роджерс разом з іншими представниками гуманістичної психології (А. Маслоу, Дж. Олпорт, Р. Мей). В наш час до теми педагогічної фасилітації зверталися такі вчені-психологи як Е. Ф. Зеер, І. В. Жижина та ін., які вивчали особливості та психотехнології розвитку цього явища. Більшість досліджень зроблено в контексті педагогіки (Р. С. Дімухаметов, Є. Ю. Борисенко, Л. Н. Кулікова, Є. Г. Врублевская).

Так Є. Ю. Борисенко розглядає питання впровадження форм і методів роботи по фасилітації, становлення екзистенціальної направленості особистості учнів, розвиток слабовстигаючих школярів. У дослідженнях Л. Н. Кулікової та Є. Г. Врублевської вивчається фасилітуюче спілкування як вид педагогічної взаємодії, в процесі і в результаті якого при певних умовах відбувається свідомий, інтенсивний та продуктивний саморозвиток його суб'єктів.

В дослідженні Р. С. Димухаметова на основі андрагогічного, синергетичного, ціннісно-акмеологічного підходів розроблена концепція фасилітації, яка створює теоретичний фундамент для системи підвищення кваліфікації. Він виділяє такі атрибути поняття “фасилітація”, як відкритість, прийняття, емпатичне розуміння і довіра.

Під довірою ми розуміємо особливе ставлення викладача до студента, що виражається в ціннісному авансованому сприйнятті його як цілісної особистості, а також розвивальне цілеспрямоване відповідне ставлення студента до викладача й до самого себе. Викладач, що довіряє студентові й демонструє свою довіру, звертається до нього як до носія найкращих людських якостей і великих потенційних можливостей. У такому спілкуванні розвивається самоповага студентів, посилюється їх зустрічна довіра до викладача, усувається взаємонепорозуміння, що вкрай важливо в розвитку умінь фасилітаційного спілкування. Крім того, в умовах довірливих відносин між викладачем і студентом зростає довіра студента до самого себе, своїх внутрішніх можливостей. А це, у свою чергу, веде до становлення позитивної Я-концепції, збагачення суб'єктного досвіду розуміючим, приймаючим фасилітаційним спілкуванням; відкриває нову мотивацію самореалізації, співробітництва й саморозвитку; розкріпачує індивідуальність; активізує креативність, тобто є “стартовим механізмом” для розвитку в майбутніх учителів умінь до фасилітаційного спілкування.[8]

Отже, особистісно орієнтоване спілкування суб'єктів освітньо-виховного процесу є необхідною умовою та засобом професійної підготовки спеціаліста, а також формування особистості майбутнього педагога. Педагогічна фасилітація – це посилення продуктивності освіти і суб'єктів професійно-педагогічного процесу завдяки їхньому особливому стилю спілкування і особистості педагога. Фасилітаційний підхід сприяє розвитку навиків вироблення власної думки, формуванню активної суспільної позиції, якнайповнішому задоволенню пізнавальних і творчих потреб, а отже, і самореалізації студентів.

Використана література:

1. Психология. Словарь / под ред. А. В. Петровского, М. Г. Ярошевского. – М., 1990.
2. Пундик И. Я. Фасилитирующая функция педагогических технологий в деятельности преподавателя вуза // Ярославский педагогический вестник. – № 2. – 2009 (59).
3. Дьяченко М., Кандыбович Л. Психологический словарь-справочник. – М., 2001.
4. Занина Л., Меньшикова Н. Основы педагогического мастерства : учеб. пособие. – Ростов н/Д, 2003.
5. Богданова И. Ф. Непрерывное образование в эпоху перехода к информационному обществу. – Режим доступа : <http://sbmt.bsu.by/projects/Thesis06.pdf>
6. Рябков А. М. Фасилитация в профессиональном образовании // Педагогика. – 2008. – № 1. – С. 78-82.
7. Дмитриев Г. Д. Конструктивистский дискурс в теории содержания образования в США // Педагогика. 2008. – № 3. – С. 90-99.
8. Коломійченко С. Ю. Засоби підготовки майбутнього вчителя до організації фасилітаційного спілкування. – Режим доступа : http://ped_02_09_kolomosjchenko.pdf

А н н о т а ц и я

В статье предоставляется характеристика фасилитации как вида деятельности и определяется ее роль и место в учебном процессе.

Ключевые слова: педагогическое взаимодействие, фасилитация, фасилитатор, позиция фасилитатора.

A n n o t a t i o n

The article being characterized as a kind of facilitation and defined her role and place in the educational process.

Keywords: teacher interaction, Facilitation, facilitator, facilitator position.